

יתרונו הגדול של החיסרון

האם הרגשתם פעם שאינכם מתאימים למשימה שהוטלה עליכם או לעבודה שקיבלתם? האם אתם מרגישים לפעמים שאנשים אחרים מעריכים את יכולותיכם יתר על המידה? האם היה רגע שהרגשתם כאילו אתם זייפנים, רמאים, ויגיע היום שתיחשפו כרבים כבני האדם החלשים, הפגומים והשבריריים שאתם יודעים בסתר לבככם שהנכם? אם כן, על פי רש"י לפרשתנו אתם בחברה טובה מאוד.

המשכן הושלם. במשך שבעה ימים קידש משה את אהרן ואת בניו למלאכת הכהונה. עכשיו, ביום השמיני, הגיע הזמן שיתחילו לשמש בקודש. משה נותן להם הנחיות רבות, ואז אומר לאהרן: "קרב אל המזבח ועשה את חטאתך ואת עלתך וכפר בעדך ובעד העם ועשה את קרבן העם וכפר בעדם כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' (ויקרא ט, ז). חכמינו תמחו על הציווי "קרב", שכן משתמע ממנו שעד כה רחק אהרן מהמזבח. מדוע רחק? מסביר רש"י: "שהיה אהרן בוש וירא לגשת. אמר לו משה, 'למה אתה בוש? לך נבחרת'".

יש לתסמונת הזאת שם. טבעו אותו ב-1978 שתי פסיכולוגיות קליניות, פאולין קלאנס וסוזן איימס. הן קראו לה "תסמונת המתחזה"¹. הלוקים בתסמונת זו מרגישים שאינם

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

ראויים להצלחה שלהם. הם מייחסים אותה לא למאמץ וליכולת שלהם, אלא למזל, לתזמון, או לכך שגרמו לאחרים לחשוב עליהם טובות שאין להן אחיזה במציאות. התסמונת נפוצה עד להפתיע, בייחוד בקרב בעלי הישגים גבוהים. מחקר הראה שכארבעים אחוז מהאנשים המצליחים אינם מאמינים שהם ראויים להצלחה הזו, ושבעים אחוז מהם הרגישו כך בהזדמנות זו או אחרת.

אך רש"י אומר לנו דבר עמוק יותר. אהרן לא היה סתם חסר ביטחון עצמי. יש משהו מסוים שבוודאי הטריד אותו ביום הימשחו לתפקיד הכהן הגדול: תפקודו הלקוי בפרשת חטא העגל. החטא אירע, כזכור, זמן לא רב לפני חנוכת המשכן – והוא אירע במשמרת של אהרן, כאשר משה נמצא על הר סיני. למקרא סיפור חטא העגל קשה להימלט מהמסקנה שרפיון ידיו של אהרן הוא שאפשר לְדַבֵּר לְקִרְוֹת. אהרן הוא שהציע לעם לאסוף את תכשיטי הזהב, הוא זה שצר אותם לעגל מסכה, והוא אשר בנה לפניו מזבח (שמות לב, א-ו). כשראה משה את העגל והטיח באהרן "מָה עָשָׂה לָךְ הָעָם הַזֶּה פִּי הַבַּאֲתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה?" מסר אהרן גרסה משתמטת מעט: "וְאָמַר לָהֶם 'לְמִי זֶהב – הַתְּפָרְקוּ, וַיִּתְּנוּ לִי, וַאֲשַׁלְּכֵהוּ בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה" (שם כא-כד).

לפנינו אם כן אדם החש אי-נוחות רבה (ומוצדקת) על חלקו בפרשייה עגומה, מבישה והרסנית, והנה עתה הוא נקרא לכפר לא רק בעדו אלא גם בעד העם כולו. הוא מתייסר ושואל את עצמו – האין זו צביעות? האין אני עצמו חוטא? איך אהין לעמוד לפני ה' ולפני העם באצטלה של הקדוש בבני האדם? אין פלא אפוא שאהרן הרגיש כמתחזה, והיה בוש וירא לגשת אל המזבח.

משה, מצידו, לא בחר לומר לאהרן משהו שפשוט יגדיל את ביטחונו העצמי. הוא אמר דבר רדיקלי הרבה יותר, דבר

משנה-חיים: "לכך נבחרת". משימתו של כוהן גדול היא לכפר על חטאי העם. ביום הכיפורים עליו להתוודות על העוונות, הפשעים והחטאים שלו, ואז על אלה של אנשי ביתו, ולבסוף על חטאי העם כולו (ויקרא טז, יא-יז). אחריותו היא לבקש מה' כפרה וסליחה.

לכך נבחרת, אומר משה לאהרן. ובשתי מילים אלו הוא רומז לו – "אתה כבר יודע מהו חטא. אתה כבר יודע מהו להרגיש אשמה. יותר מכולנו אתה מביין את הצורך בחרטה ובכפרה. אתה שמעת את נשמתך משוועת להתנקות, להיטהר ולהתכבס מכתם העוון. מה שבעיניך הוא חולשתך הגדולה ביותר יהפוך, בתפקיד שאתה עומד למלא, לנקודת החוזקה הגדולה שלך".

איך ידע זאת משה? הוא ידע זאת מפני שהוא חווה חוויה דומה. כאשר אמר לו אלוהים להתעמת עם פרעה ולהוביל את בני ישראל אל החירות, הוא אמר שוב ושוב שאיננו מסוגל. קראו שוב את תשובותיו לקריאתו של ה' להוציא את בני ישראל ממצרים (בפרקים ג-ד בספר שמות); הן נשמעות כדבריו של אדם המשוכנע עד עומקי נשמתו שאינו מתאים. "מי אֲנִי?"; "וְהֵן לֹא יֵאֱמִינוּ לִי".

יותר מכול חזר משה על חששו שלא יוכל לדבר בפני קהל – מן הכישורים הנחוצים ביותר למנהיג. משה לא היה טיפוס של נואם כיכרות, ולא הצטיין בקול רועם: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה', 'בִּי אֲדֹנָי, לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי, גַּם מִתְמוּל גַּם מִשְׁלֹשׁ גַּם מֵאֵז דְּבָרָךְ אֶל עַבְדְּךָ. פִּי כְבֵד פֶּה וּכְבֵד לְשׁוֹן אָנֹכִי" (שמות ד, י); "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר, 'הֲזֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי, וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְרָעָה? וְאֲנִי עֲרַל שִׁפְתַּיִם" (שם ו, יב). משה סבל מלקות דיבור, וסבר שבמצבו זה הוא רחוק מלהיות ראוי לשמש

פֶּה לְדַבְּרֵי ה'. הוא לא הבין כי דווקא בעיה זו הייתה אחת הסיבות לכך שה' בחר בו. כאשר אמר משה את דברי ה', שומעיו ידעו שהוא אינו אומר את מילותיו שלו בקולו שלו. הם ידעו כי ישות אחרת מדברת מגרונו. כך היה כנראה גם אצל ישעיהו וירמיהו; שניהם פקפקו ביכולתם לדבר בציבור – והיו לנביאים רהוטים מאין כמותם.²

האנשים היודעים לסחוף המונים באומנות הנאום שלהם, בדרך כלל אינם נביאים. לא־פעם הם רודנים ועריצים, או שהם נעשים כאלה עם הזמן. הם משתמשים בכוח הדיבור שלהם להשגת צורות מסוכנות יותר של שליטה. אלוהים איננו בוחר אנשים המדברים בקולם שלהם ואומרים להמון את מה שהוא רוצה לשמוע. הוא בוחר אנשים המודעים לקוצר יכולותיהם, המגמגמים ממש או מגמגמים מטפורית; אנשים המדברים לא מפני שהם רוצים לדבר אלא מפני שהם מוכרחים, ואומרים לציבור לא את מה שהוא רוצה לשמוע אלא את מה שהוא חייב לשמוע אם חפץ חיים הוא. מה שמשה החשיב לחולשתו הגדולה היה בעצם אחת הגדולות בנקודות החוזק שלו.

איננו מדברים כאן על קבלה סתמית של חולשות, בנוסח "אני בסדר, הכול בסדר". לא על כך מדברת היהדות. העניין פה הוא המאבק. משה ואהרן, בדרכיהם השונות, צריכים להיאבק עם עצמם. משה לא היה מנהיג טבעי. אהרן לא היה כוהן טבעי. משה נדרש להשלים עם כך שאחד הדברים העיקריים המכשירים אותו להנהגה הוא דווקא מה שהיינו מכנים היום דימוי עצמי נמוך, אך התורה, מתוך הסתכלות אחרת לגמרי, מכנה ענווה. אהרן נדרש להבין שחויית החטא והכישלון האישית שלו הופכת אותו לנציגו האידיאלי של עם המודע לחטאיו ולכישלונותיו. התחושה

שאיננו ראויים לתפקידנו ולהצלחתנו, תסמונת המתחזה, יכולה להיות קללה ויכולה להיות ברכה – תלוי מה אנחנו עושים בה. האם היא מובילה אותנו לדכדוך וייאוש – או שמא היא מובילה אותנו לטפל בחולשותינו ולהופכן ליתרונות?

המפתח, על פי רש"י לפרשתנו, הוא התפקיד שמשה מילא בפרשת-דרכים זו בחיי אהרן. הוא האמין באהרן גם כשאהרן לא האמין בעצמו. זה אותו תפקיד עצמו שהקב"ה מילא, יותר מפעם אחת, בחייו של משה. וזהו גם התפקיד שהקב"ה ממלא בחיי כולנו, כל מי מאיתנו שלבכו פתוח אליו באמת. כבר כתבתי בהזדמנויות רבות שהמסתורין שבלב היהדות איננו אמונתנו באלוהים, כי אם אמונתו של אלוהים בנו.

זהו אפוא הרעיון משנה-החיים בפרשתנו: מה שבעינינו היא חולשתנו הגדולה יכולה להפוך, אם נִשְׁרָה עמה, ליתרוננו הגדול. חשבו על אלה שחוו אסון ומאז הקדישו את חייהם להקלת סבלותיהם של אחרים. חשבו על אלה המודעים לחסרונותיהם ומנווטים מודעות זו לעזרה לאחרים להתגבר על תחושת הכישלון שלהם.

כנותו הגמורה של התנ"ך כלפי האנושיות היא העושה אותו מיוחד כל כך. גיבוריו – משה, אהרן, ישעיהו, ירמיהו – הרגישו לאורך תקופה שאינם ראויים, שהם "מתחזים". היו להם רגעים של ייאוש קודר. אבל הם המשיכו לצעוד. הם סירבו לתבוסה. הם ידעו שההרגשה שאינם ראויים יכולה לקרב אותם אל ה' – כדברי דוד, "וְיִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשִׁפְרָה; לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְכָּה, אֱלֹהִים, לֹא תִבְזֶה" (תהילים נא, יט).

טוב שבעתיים לדעת שאיננו מושלמים מלחשוב שאנחנו כליל המעלות. ה' אוהב אותנו ומאמין בנו למרות הפגמים שבנו, ושמא אפילו בגללם. חולשותינו עושות אותנו לאנושיים; והמאבק שלנו בהן עושה אותנו לחזקים.

1. Pauline Clance and Suzanne Ament Imes, "The Imposter Phenomenon in High Achieving Women: Dynamics and Therapeutic Intervention", *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, vol. 15, no. 3, 1978, pp. 241-247.
2. דוגמה מודרנית מופלאה לכך היא וינסטון צ'רצ'יל. הוא סבל מגמגום וגם מקושי להגות הגאים שורקים, ואף כי נאבק בשני הקשיים הללו הם ליוו אותו גם בבגרותו. משום כך נדרשה ממנו הכנה נמרצת לפני נאומים חשובים. הוא הקפיד לכתוב או להכתיב אותם מראש, ושכתב משפטי מפתח עד הרגע האחרון. הוא השתמש במילים קצרות היכן שרק אפשר, תיבל את דיבורו בשתיקות דרמטיות, ופיתח מקצב דיבור כמעט שירי. על ידי כך נעשה נואם הגול, ולא רק זאת: נאומיו, ובראשם נאומי הרדיו שלו במלחמת העולם השנייה, היו גורם מרכזי בהרמת רוחו של העם. כדברי העיתונאי אד מורו, הוא "גייס את השפה האנגלית ושלח אותה לשרה הקרב".